

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləli İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDF

XIII istiqamət Layihə www.kivdf.gov.az

Dini və milli tolerantlıq, millətlərarası münasibətlərin inkişaf etdirilməsi

Layihə üçün

Global xarakter daşıyan multikulturalizm mövzusunun Azərbaycan ədəbiyyatında tutduğu mövqe, hələ tam araşdırılmadığından, bu barədə geniş danışmaq çox çətindir. Bununla belə, bütövlükdə Azərbaycan ədəbiyyatında multikultural və tolerant ideyaların tutduğu yer günümüzün aktual mövzularından biridir və geniş tədqiqata ehtiyac var.

Dahi söz sərrafı Nizami Gəncəvinin yaradıcılığına diqqət etdikdə görürük ki, şair üçün şəxsiyyətin ən yüksək meyarı insanlıqdır, kamil insandır və bu yanaşma Nəsimi yaradıcılığında da əsas yer tutur. İrqi, milli və dini ayrı-seçkiliyi qəbul etməyən Nizaminin qəhrəmanları arasında türk, ərəb, fars, hindli, çinli, həbəş, yunan, gürcü və başqa xalqların nümayəndələrinin olması da, bu faktı təsdiq edir. Bəşəri humanizmin carçısı olan Nizami Gəncəvi Şərq intibah ədəbiyyatını yaradan ən qüdrətli şəxsiyyətlərdən biridir. Onunla yanaşı, Şota Rustaveli, Əfzələddin Xaqani, Əbülqasim Firdovsi, Sədi Şirazi, Mövlana Cəlaləddin Rumi, Əmir Xosrov Dəhləvi, Əbdürrəhman Cami, Əlişir Nəvai, Əcəmi Naxçıvani, İbn Sina, Fərabi, Bəhməniyar, Əbdülqadir Marağayi və başqaları da Şərqdə intibah mədəniyyətinin yaranmasında və inkişafında böyük xidmətlər göstərmişlər. Onlardan bir müddət sonra Nizamini özünün müəllimi hesab edən, orta əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi İmadəddin Nəsimi də insani və insanlığı tərənnüm edən böyük Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri kimi tanınıb. Nəsimi də insana dininə, dilinə və irqinə görə deyil, mənəvi kamilliyinə və pak əməllərinə görə qiymət verilməsinə vacib hesab edib. Qeyd etmək lazımdır ki, kamil insan konsepsiyası orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatının ən aparıcı istiqamətlərindən biri olub. Bütün Şərq ədəbiyyatında, o cümlədən Azərbaycan ədəbiyyatında insanın mənəvi zənginliyi və kamilliyi əsasən məhəbbət motivləri üzərində qurulub və burada özünü daha qabarıq şəkildə göstərmişlər. Məsələn, Məhəmməd Füzulinin məşhur "Leyli və Məcnun" poeması o dövr Şərq ədəbiyyatının ən böyük məhəbbət əsərlərindən biri hesab olunur. Füzuli də hesab edib ki, insanın sədaqəti və sevgisi onun mənəvi varlığının əsasıdır və bu ideyasını aşıqanə dillə insanlara çatdırmağa

çalışıb. Şairin bu dildə yazdığı qəzəlləri insana məhəbbət ruhundan qaynaqlanır. Bu da onu deməyə əsas verir ki, Qərb Renessans ədəbiyyatında sonet janrında yazılan şeirlərin daşdığı funksiya Şərq poeziyasında qəzəllərdə öz əksini tapıb. Füzulinin "Leyli və Məcnun" poeması da Qərbin "Romeo və Cülyetta"sı kimi, türk-müsəlman dünyasının soneti hesab oluna bilər.

Bütün bu əsərlərdə özünü göstərən insana ehtiram ideyası əsrdən-əsrə inkişaf edərək nəinki onun mənəvi aləminin zənginliyinin və etibarının, hətta cəmiyyətdəki harmoniyanın

lerantlığa böyük çağırış idi.

Bu da onu deməyə əsas verir ki, çoxəsrlik Azərbaycan ədəbiyyatı daim insanlığı uca tutmağı, birgəyaşayışa ehtiram bəsləməyi, cəmiyyətdəki münasibətləri tarazlamaqla dialoqa və həmrəyliyə əsaslanmağı tərənnüm etməklə, həm də multikulturalizmi təbliğ edib. Bu da öz növbəsində, Azərbaycan ədəbiyyatında milli dəyərlərlə yanaşı, bəşəri dəyərlərə də böyük yer ayrıldığını deməyə əsas verir.

Çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatı bu yolla cəmiyyətin inkişafında harmoniyanın rolunu, zəruriliyini diqqətə çəkib. Bununla da ədəbiyyat insan və zaman münasibətlərinin tənzimlənməsinə, müxtəlif xalqların eyni coğrafiyada birlik və bərabərlik, qarşılıqlı etimad içərisində yaşamasına xidmət etmiş olur. Məhz buna görə də Azərbaycandakı multikultural mühitin əsas mənbələrindən biri də ədəbiyyat hesab olunur. Yuxarıda da qeyd etdik ki, çoxəsrlik Azərbaycan ədəbiyyatı həmişə insanlığa, dostluğa, birgəyaşayış prinsiplərinə, dialoq və əməkdaşlığa, multikultural və tolerant dəyərlərə xüsusi həssaslıqla yanaşıb.

Bunu da təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, bu gün dünya-

bir çox hallarda bu hadisələrin açıq və ya örtülü şəkildə dəstəklənməsi də, prosesi idarəolunmaz hala gətirib çıxarıb. Bu da təəccüb doğuran haldır ki, həmin ölkələrdə yaranan ədəbiyyat da qarşılıqlı etiraz və ayrı-seçkiliklərə etiraz etmək əvəzinə, susqunluq nümayiş etdirir. Buna görə də baş verən qanlı terror hadisələrinin, müharibələrin, qarşıdurmaların mahiyyətini açan, köklərini və səbəblərini əks etdirən, doğruduğu real faciələri insanların taleyində dərinlən ifadə edən böyük ədəbiyyatın olaylara münasibəti hiss olunmur. Açıq etiraz etmək lazımdır ki, anti-multikultural mühit ikili siyasətdə, fərqli münasibətlərdə aşkar müşahidə olunsada, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərində bu dalganın əks-sədası çox zəifdir. Bu gün terrorizmin, milli və dini zəmində qarşıdurmaların əzablı yollardan keçən miqrasiya axınlarının, hərbi-siyasi, ictimai-iqtisadi, sosioloji-kultural dərinliklərini tam mənəvi ilə əks etdirib ümumiləşdirən, bu böyük fəlakətdən bəşəriyyəti xilas etməyin proqnozlarını verən elmi əsərlərə ciddi ehtiyac duyulsa da, onların ərsəyə gətirilməsi arxa planda saxlanılır. Əslində isə belə bir məqamda multikulturalizmin və tolerantlığın cə-

olmaqla, həm də ədəbiyyatımızın bu sahədə qazandığı uğurdur.

Bu həm də əsas Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan azərbaycançılıq ideologiyasının ölkədəki bütün xalqların və etnik qrupların birliyinə və həmrəyliyinə özündə ehtiva etməsindən qaynaqlanır. Ulu Öndər Heydər Əliyevin "Hamımızın bir vətəni var. Bu, Azərbaycanıdır" ideyası ölkəmizdə birlik və həmrəyliyin, millətlərarası münasibətlərin əsasında öz təcəssümünü tapıb. Bu gün ölkəmizdə yaşayan bütün xalqların eyni dərəcədə inandığı və hörmət etdiyi vahid ideologiya - azərbaycançılıq ideologiyası ətrafında sıx birləşməsi də müstəqil Azərbaycan dövlətinin qazandığı mühüm nailiyyətdir. Bu nailiyyətlər Ulu Öndərin müdrik siyasətini uğurla davam etdirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin əzmkarlığı sayəsində əldə olunub. Azərbaycandakı sabit və dinamik həyat, inkişaf edən cəmiyyət həmin siyasətin konkret əməli nəticəsidir. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə bu istiqamətdə həyata keçirilən məqsədyönlü siyasəti-ideoloji və ədəbi-mədəni tədbirlər Azərbaycan Respublikasında multi-

Azərbaycandakı multikultural mühitin əsas mənbələrindən biri ədəbiyyatdır

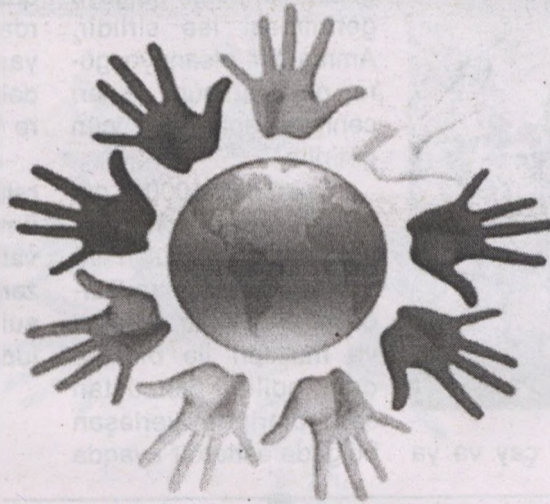
Multikulturalizmə çağırış müasir dünya ədəbiyyatının və elmin ən mühüm vəzifələrindən biridir

mühüm amillərindən birinə çevrilib. Bu baxımdan XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində yaşayıb-yaradan Hüseyn Cavid də, sevgini ideallaşdıraraq insanın və cəmiyyətin ən böyük dəyərləri səviyyəsinə qaldırıb. H. Cavinin inamına görə:

"Məhəbbətdir ən böyük din!" Bu, Azərbaycan ədəbiyyatında multikultural düşüncənin, ümumbəşəri baxışların ən yüksək zirvəsini özündə əks etdirən ideyadır. Çünki burada inanclara etimadsızlıq yox, insanlığa böyük ehtiram daha qabarıq şəkildə tərənnüm olunur.

Azərbaycan ədəbiyyatının böyük yazıçısı Cəlil Məmməd-quluzadənin əsərlərində ifadə olunan humanizm də həmin dövrdə cəmiyyətdəki ictimai-mənəvi münasibətlərin aparıcı ideyası kimi dəyərləndirilməlidir. Yazıçının "Kamança" pyesində humanizm yalnız qonşuluq münasibətlərinin deyil, bütövlükdə insanlığın ən vacib keyfiyyətləri kimi öz əksini tapıb.

Bununla yanaşı, görkəmli dramaturq Cəfər Cəbbarlının, xalq şairi Səməd Vurğunun, xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovun da əsərlərindəki Şərq və ya Qərb kontekstindəki xalqlar dostluğu ideyası qarşılıqlı insani münasibətlərin real bədii ifadəsidir. O dövr yazıçıların insani münasibətlərdə dostluğu və birgəyaşayışı qorumaq və daha da möhkəmləndirmək ideyaları, həm də multikulturalizmə və to-

nun ayrı-ayrı ölkələrində multikulturalizmə münasibətdə ikili standartlar daha çox diqqət çəkir. Bəzi ölkələrdə müşahidə olunan dini və milli ayrı-seçkilik cəmiyyətdə qarşıdurmalara, hətta terrorizmə əsas yaradır. Multikulturalizmin iflasa uğradığını iddia edən bu ölkələrdə millətlər və dinlər arasında dialoq qurmaq əvəzinə, ziddiyyət yaratmağa doğru addımlar atılır ki, bu da son nəticədə böyük faciələrə səbəb olur. Bundan isə təkə həmin ölkələr yox, digər xalqlar da əziyyət çəkir. Multikulturalizm və tolerantlığın arxa plana keçirildiyi ölkələrdə baş verən faciəli hadisələrin bir çoxunun kökündə isə milli və dini zəmində ayrı-seçkiliyin dayandığını açıq görmək mümkündür. Həmin ölkələrdə

miyyətdəki əhəmiyyətini, üstünlüklərini real şəkildə açıb göstərən elmi və bədii əsərlərə daha geniş meydan verilməlidir. Eyni zamanda multikulturalizmə qarşı etinasız münasibətin ağrısını yaşayan xalqlar baş vermiş hadisələrdən obyektiv nəticə çıxarmalı, birgəyaşayışın və dialoqun təmin edilməsi üçün qətiyyətli addımlar atmağı beynəlxalq təşkilatlardan tələb etməlidirlər. Multikulturalizmə, həmrəyliyə və dialoqa çağırış müasir dünya ədəbiyyatının da, elmin də ən mühüm vəzifələrindən biri olmalıdır.

Bu gün Azərbaycan cəmiyyətində müxtəlif xalqların və dinlərin nümayəndələrinin vahid ailə şəklində dinc və yanaşı yaşayıb işləmələri ölkəmizin əsas mənəvi sərvətlərindən biri

kultural dəyərlərin daha da inkişaf etdirilməsinə və tolerantlıq mühitinin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

Ölkəmizdə ardıcıl olaraq keçirilən beynəlxalq səviyyəli mədəniyyət tədbirləri, aparılan müzakirələr, çıxarılan nəticələr global və regional miqyasda yeni inkişafa təkan verəcək ideyaların daha da genişlənməsinə böyük töhfələr verir.

Prezident İlham Əliyev haqqı olaraq qeyd edir: «Azərbaycan nümunəsi göstərir ki, multikulturalizm yaşayır. Baxmayaraq bəzi siyasətçilər deyirlər ki, multikulturalizm iflasa uğrayıb. Bəlkə hardasa iflasa uğrayıb, amma Azərbaycanda yaşayır və bu meyillər, bu ideyalar güclənir, ictimaiyyətdən də daha çox dəstək alır».

Buna görə də Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm və tolerantlıq təcrübəsi yeni müasir birgəyaşayışın və həmrəyliyin əməli nümunəsi, mükəmməl model hesab olunur və bütün dünyaya nümunə kimi təqdim edilir.

"Paralel" in
Araşdırma Qrupu

Yazı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında KİV-ə Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə çap olunub